

RAJASTHAN PUBLIC SERVICE COMMISSION, AJMER

SYLLABUS FOR EXAMINATION FOR THE POST OF

SR. TEACHER

SANSKRIT EDUCATION DEPARTMENT

PAPER - II

SANSKRIT

Part - (I)

(प्रवेशिका-वरिष्ठोपाध्यायस्तरीयः)

1. संज्ञाप्रकरणतः सामान्यप्रश्नाः—

इत्संज्ञा, लोपसंज्ञा, संयोगसंज्ञा, संहितासंज्ञा, सवर्णसंज्ञा, उदात्तः, अनुदात्तः, स्वरितः, वर्णोच्चारणस्थानानि, प्रयत्नाः, पदसंज्ञा ।

2. निम्नलिखित-सन्धिसूत्राणांव्याख्या, प्रयोगसिद्धिः, सन्धिः सन्धिविच्छेदश्च—

अच् सन्धिः—इको यणचि, एचोऽयवायावः, अकः सवर्णदीर्घः, आद्गुणः, वृद्धिरेचि, एङि पररूपम्, एङः पदान्तादति, अवङ् स्फोटायनस्य, ईदूदेद्—द्विवचनंप्रगृह्यम्, निपात एकाजनाङ् ।

हल् सन्धिः—स्तोः श्चुना श्चुः, ष्टुना ष्टुः, झलांजशोऽन्ते, खरि च, यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा, झयोहोऽन्यतरस्याम्, तोर्लि, मोऽनुस्वारः, अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः, शश्छोऽटि, नश्चापदान्तस्य झलि, डमो ह्रस्वादचि डमुण् नित्यम्, छे च ।

विसर्गसन्धिः—ससजुषोरुः, खरवसानयोर्विसर्जनीयः, विसर्जनीयस्य सः, अतोरोरप्लुतादप्लुते, हशि च, हलिसर्वेषाम्, रोरि, ढ्रलोपेपूर्वस्य दीर्घोऽणः, एतत्तदोः सुलोपोऽकोरनञ्समासेहलि ।

समासाः—अव्ययीभाव—तत्पुरुष—कर्मधारय—द्विगु—द्वन्द्व—बहुव्रीहि—एतेषांसमासानांसामान्यपरिचयः, पदानांसमासः समासविग्रहश्च ।

3. प्रत्ययाः—निम्नलिखितप्रत्ययाधारिताः प्रश्नाः—

कृदन्तप्रत्ययाः—तव्यत्, अनीयर्, यत्, ण्यत्, क्यप्, ण्वुल्, तृच्, ल्यु, ल्युट्, णिनिः, कः, टः, डः, क्त, क्तवत्, क्विप्, शतृ, शानच्, षाकन्, उः, नङ्, क्तिन्, तुमुन्, क्त्वा, ल्यप्, घञ् ।

तद्धितप्रत्ययाः—यत्, नञ्, स्नञ्, फक्, इञ्, ढक्, ठक्, त्व, वुन्, वलच्, मतुप्, घ, ख, छ, तल्, तरप्, ईयसुन्, तमप्, ईष्टन्, इमनिच्, ष्यञ्, मयट् ।

स्त्रीप्रत्ययाः—टाप्, डाप्, डीप्, डीष्, ति

4. शब्द-रूपाणि—

राम, हरि, पति, सखि, गुरु, पितृ, राजन्, गच्छत्, मघवत्, पथिन् । रमा, मति, नदी, स्त्री, धेनु, वधू । फल, वारि, मधु, जगत्, धनुष् । अस्मद्, युष्मद्, सर्व, तत्, इदम्, अदस्, किम् ।

5. धातुरूपाणि—दशलकारेषु—(लेट् लकारं विहाय)

परस्मैपदम्—भू, गम्, पच्, वद्, दृश्, पा, लिख्, नम्, अस्, कृ, हन्, दा, शक्, ।

आत्मनेपदम्—सेव, कृ, लभ्, दा ।

6. निम्नलिखिताव्ययपदसम्बन्धिनः सामान्यप्रश्नाः —

अत्र, अद्य, ह्यस्, श्वस्, दिवा, इत्थम्, इदानीम्, शनैस्, उच्चैस्, नीचैस्, नमस्, कदापि, किल, पुनर्, यथा, तथा, खलु, धिक्, प्रातर्, अलम्, तूष्णीम्, बहिस्, यावत्, तावत्, चिरम्, कथम्, कुत्र, किमर्थम्, कृतः, कदा

7. प्रवेशिका—वरिष्ठोपाध्यायस्तरीय—पाठ्यक्रमाधारितवाक्यशुद्धिः संस्कृतेऽनुवादश्च ।
निम्नलिखितानां छन्दसां सामान्यपरिचयात्मकप्रश्नाः —

अनुष्टुप्, आर्या, इन्द्रवज्रा, उपेन्द्रवज्रा, उपजातिः, वंशस्थम्, प्रहर्षिणी, द्रुतविलम्बितम्, भुजङ्गप्रयातम्, वसन्ततिलका, मालिनी, हरिणी, मन्दाक्रान्ता, शिखरिणी, शार्दूलविक्रीडितम्, स्रग्धरा, वियोगिनी, पुष्पिताग्रा ।

8. निम्नलिखितानाम् अलंकाराणां लक्षणोदाहरणसम्बन्धिनः सामान्यप्रश्नाः —(चन्द्रालोकतः)

अनुप्रासः, यमकम्, श्लेषः, स्वभावोक्तिः, वक्रोक्तिः, उपमा, रूपकम्, उत्प्रेक्षा, व्यतिरेकः, दीपकम्, सन्देहः, भ्रान्तिमान्, निदर्शना, दृष्टान्तः, अर्थान्तरन्यासः ।

Part - (II)
(शास्त्रिस्तरीयः)

1. निम्नलिखितानां सूत्राणां वार्तिकानां च अर्थोदाहरणानि वाक्यप्रयोगाश्च— प्रातिपदिकार्थलिङ्ग—परिमाण—वचनमात्रे प्रथमा, कर्तुरीप्सिततमं कर्म, कर्मणि द्वितीया, अधिशीङ्स्थासां कर्म, अकथितं च, उपान्वध्याङ्वसः, लक्षणेत्यंभूताख्यानभागवीप्सासु प्रतिपर्यनवः, अभितः परितः समयानिकषाहाप्रतियोगेऽपि, कालाध्वनोरत्यन्तसंयोगे, साधकतमं करणम्, कर्तृकरणयोस्तृतीया, अपवर्गेतृतीया, येनाङ्गविकारः, सहयुक्तेऽप्रधाने, इत्थंभूतलक्षणे, कर्मणा यमभिप्रैति स संप्रदानम्, चतुर्थीसम्प्रदाने, रुच्यर्थानां प्रीयमाणः, क्रुधद्रुहेर्ष्यासूयार्थानां यं प्रतिकोपः, नमः स्वस्तिस्वाहास्वधाऽलं वषट् योगाच्च, ध्रुवमपायेऽपादानम्, अपादाने पंचमी, वारणार्थानामीप्सितः, अन्तर्धौ येनादर्शनमिच्छति, भीत्रार्थानां भयहेतुः, जनिकर्तुः प्रकृतिः, भुवः प्रभवः, षष्ठीशेषे, कर्तृकर्मणोः कृतिः, उभयप्राप्तौ कर्मणि, आरोऽधिकरणम्, सप्तम्यधिकरणे च, यतश्चनिर्धारणम्, यस्य च भावेन भावलक्षणम्, षष्ठी चानादरे ।

संस्कृतसाहित्येतिहास—सम्बन्धि—प्रश्नाः

2. निम्नलिखितानां महाकवीनां व्यक्तित्वकृतित्वसम्बन्धिनः सामान्यप्रश्नाः

(क) महाकाव्यकवयः —

महर्षिवाल्मीकिः, कालिदासः, भारविः, माघः, श्रीहर्षः

(ख) गद्यकाव्यकवयः —

दण्डी, सुबन्धुः, बाणभट्टः, अम्बिकादत्तव्यासः

(ग) नाट्यकवयः—

भासः, कालिदासः, भवभूतिः, शूद्रकः, विशाखदत्तः

(घ) नीतिकवयः —

भर्तृहरिः, पं. विष्णुशर्मा, पं. नारायणपण्डितः

(ङ) अर्वाचीनकवयः—

देवर्षिकलानाथशास्त्री, भट्टमथुरानाथशास्त्री, पं. पद्मशास्त्री, पं. हरिशास्त्री दाधीचः, पं. गिरिधर शर्मा, नवरत्नः, प्रो. हरिरामआचार्यः, श्रीरामदवे, पं. मोहनलालपाण्डेयः।

3. निम्नलिखितसूक्तसम्बन्धिनःसामान्यप्रश्नाः

(क) अग्निसूक्तम् (1.12), वरुणसूक्तम् (1.25), इन्द्रसूक्तम् (2.12), प्रजापतिसूक्तम् (10.121), संज्ञानसूक्तम् (10.191)

4. निम्नलिखितग्रन्थानांपरिचयः सामान्यप्रश्नाश्च—

(क) श्रीमद्भगवद्गीता (द्वितीयोऽध्यायः) (ख) कठोपनिषद् (प्रथमवल्ली) (ग) अभिज्ञानशाकुन्तलम् (चतुर्थोऽङ्कः) (घ) नाट्यशास्त्रम् (प्रथमोऽध्यायः) (ङ) मेघदूतम् (पूर्वमेघः) (च) नीतिशतकम्

5. भारतीयसंस्कृतेः प्रश्नाः—

संस्काराः, आश्रमाः, पुरुषार्थाः, पंचमहायज्ञाः।

Part - (III)

शिक्षण—विधयः

1. भाषाकौशलसम्बद्धाः प्रश्नाः —

(क) श्रवणकौशलाभिवृद्धिविषयकप्रश्नाः
(ख) भाषणकौशलाभिवृद्धिविषयकप्रश्नाः
(ग) पठनकौशलाभिवृद्धिविषयकप्रश्नाः
(घ) लेखनकौशलाभिवृद्धिविषयकप्रश्नाः

2. शिक्षण—विधयः

(क) व्याकरणशिक्षणविधयः
(ख) गद्यशिक्षणविधयः
(ग) पद्यशिक्षणविधयः
(घ) नाटकशिक्षणविधयः
(ङ) उच्चारणशिक्षणविधयः
(च) कथाशिक्षणविधयः
(छ) अनुवादशिक्षणविधयः

3. शिक्षणकौशलम्

(क) प्रस्तावनाकौशलम्
(ख) श्यामपट्टकौशलम्
(ग) प्रश्नोत्तरकौशलम्
(घ) उद्दीपनपरिवर्तनकौशलम्
(ङ) पुनर्बलनकौशलम्
(च) व्याख्याकौशलम्

4. पाठयोजना

(क) गद्यपाठयोजना
(ख) पद्यपाठयोजना
(ग) नाटकपाठयोजना
(घ) व्याकरणपाठयोजना

- (ड) रचनापाठयोजना
(च) कथापाठयोजना

*****

For the competitive examination for the post of senior teacher:-

1. The question paper will carry maximum 300 marks.
2. Duration of question paper will be **Two Hours Thirty Minutes**.
3. The question paper will carry 150 questions of multiple choices.
4. Negative marking shall be applicable in the evaluation of answers. For every wrong answer one third of the marks prescribed for that particular question shall be deducted.
5. Paper shall include following subjects carrying the number of marks as shows against them:-
  - (i) Knowledge of Praveshika and Varistha Upadyaya Standard about relevant subject matter. 180 marks
  - (ii) Knowledge of Shastri Standard about relevant subject matter. 80 marks
  - (iii) Teaching Methods of relevant subject. 40 marks

Total- 300 marks

*****